

Ἐνότητα καί καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας
στὸν θεολογικὸν διάλογο μεταξὺ
Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας
ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κειμένων τοῦ Μονάχου (1982),
τοῦ Bari (1987), τοῦ Νέου Βάλαμο (1988)
καὶ τῆς Ραβέννας (2007)*

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ

Εἰσαγωγή

Ἡ μέθοδος πού ἀκολουθήθηκε, ὡς γνωστόν, στὸν Θεολογικὸν Διάλογο μεταξὺ Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι οἱ δύο Ἐκκλησίες νὰ ξεκινήσουν τὸν Διάλογο ἀπὸ τὰ σημεῖα πού τὶς ἐνώνουν καὶ ἀναπτύσσοντάς τα νὰ πλησιάσουν ἐκ τῶν ἔνδον καὶ προοδευτικὰ ὅλα τὰ σημεῖα, στὰ ὁποῖα διαφωνοῦν¹. Μὲ ἄλλα λόγια αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ βάση τῆς θεολογίας τοῦ Διαλόγου

* Διάλεξη πού ἔγινε στὰ γερμανικὰ στὰ πλαίσια τοῦ Τμήματος Ὁρθοδόξου Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου (7-2-2008) καὶ ἀποτελεῖ διευρυμένη μορφή εἰσηγήσεως πού ἔγινε ἐπίσης στὰ γερμανικὰ στὰ πλαίσια τοῦ 4ου Διεθνoῦς Πατρολογικοῦ Συνεδρίου πού διοργανώσε τὸ ρωμαιοκαθολικὸ ἴδρυμα Pro Oriente μεταξὺ 27-30 Ἰουνίου 2007 στὸ Sibiu τῆς Ρουμανίας (Μονὴ Brancoveanu), μὲ κεντρικὸ θέμα «Ἡ ἐνότητα καὶ ἡ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας (Die Einheit und die Katholizität der Kirche)».

1. Βλ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ - ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΖΑΦΕΙΡΗ (Μητροπολίτου Περιστερίου), «Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμός. Ὁ ἀρξάμενος Θεολογικὸς Διάλογος. Γεγονότα καὶ σκέψεις», στὸ *Θεολογία* 53 (1982), σ. 853 κ.έ., 876 ἔξ. Βλ. ἐπίσης «Ἡ ἔναρξις τοῦ ἐπίσημου θεολογικοῦ διαλόγου μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς εἰς Πάτιμον καὶ Ρόδον (29 Μαΐου - 4 Ἰουνίου 1980)», στὸ *Ἐπίσκεψις* 233 (1980), σ. 4 ἔξ.· SALACHAS D., *Il dialogo teologico ufficiale tra la chiesa cattolico-romana e la chiesa ortodossa. Iter e documentazione*, Quaderni di O Odigos, Centro ecumenico "s. Nicola" padri domenicani, Bari 1994, σ. 51 κ.έ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., *Θεολογικὸς διάλογος Ὁρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν (Ἱστορία - Κείμενα - Προβλήματα)*, Ἐκδ. Ἀδελφῶν Κυριακίδη Α.Ε., Θεσσαλονίκη - Ἀθήνα 1996, σ. 43 ἔξ.· ΛΙΑΝΤΑ ΓΡ.Μ., *Διορθόδοξος Διακονία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ συμ-*

μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν εἶναι ἡ κοινὴ θεολογικὴ παράδοση τῆς α' χιλιετίας. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ τὸ σημαντικότερο θέμα τῆς Ἐκκλησιολογίας μὲ τις βασικὲς θεολογικὲς πτυχὲς καὶ προϋποθέσεις του, ποὺ ἀπασχόλησε τὸν Διάλογο κυρίως κατὰ τὴν πρώτη δεκαετία (1980-1990) καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν ἐγκλωβισμό του στὸ ἀκανθῶδες καὶ δυσεπίλυτο πρόβλημα τῆς Οὐνίας ποὺ τὸν ὀδήγησε οὐσιαστικά σὲ ναυάγιο στὴ Βαλτιμόρη τῶν ΗΠΑ (2000)², μὲ ἀποτέλεσμα, ὡς γνωστόν, τὴν ἀποτελέματσή του ἐπὶ μία ἑξαετία (2000-2006), ἀπηχεῖ καὶ ἐκφράζει ὄχι μιὰ σύγχρονη ἐκκλησιολογικὴ προσέγγιση γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἐνότητας μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ τὴν ἐκκλησιολογικὴ διδασκαλία καὶ συνείδηση τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας. Ἔτσι τὰ θεολογικὰ κείμενα ποὺ βγήκαν κυρίως κατὰ τὴν α' δεκαετία τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου ἀποτελοῦν μνημεῖα θεολογικῆς σύγκλισης, ποὺ θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἐπιτευχθεῖ, χωρὶς τὴ συνεχῆ ἀναφορὰ καὶ θεμελίωση τῶν θεολογικῶν θέσεων τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν δύο Ἐκκλησιῶν στὴ μεταξύ τους κοινὴ θεολογικὴ παράδοση. Τόσο τὸ κείμενο τοῦ Μονάχου (1982), ὅσο καὶ τὰ κείμενα τοῦ Bari (1987) καὶ τοῦ Νέου Βάλαμο (1988) συνοψίζουν καὶ ἐκφράζουν οὐσιαστικά τὴν πατερικὴ θεολογικὴ παράδοση τῆς ἐνιαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας. Τὴν ἴδια ἀκριβῶς θεολογικὴ παράδοση, ὅπως θὰ δοῦμε, συνεχίζει καὶ ἐκφράζει μετὰ τὴν ἐπανάραξη τοῦ διαλόγου στὸ Βελιγράδι τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 2006 καὶ τὸ πρόσφατα ἐγκριθὲν κείμενο στὴ Ραβέννα (Ὀκτώβριος 2007).

Κατόπιν τούτων ὅσα διαλαμβάνονται στὰ παραπάνω κείμενα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀποτελοῦν θεολογικὲς προσεγγίσεις ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς ἐκκλησιολογικῆς προβληματικῆς ξένης πρὸς τὴν κοινὴ παράδοση τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ θεολογικὲς προσεγγίσεις ποὺ θεμελιώνονται στὴν ἐκκλησιολογικὴ διδασκαλία καὶ παράδοση τῶν Πατέρων τῆς ἐνιαίας καὶ ἀδιαίρετης Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

βολὴ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν στους διμερεῖς θεολογικοὺς διαλόγους μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία καὶ τὴν Ἐκκλησία τῶν Παλαιοκαθολικῶν (Διδακτορικὴ Διατριβή), Ἐκδ. Κορηνιὰ Σφακιανᾶκη, Θεσσαλονικὴ 2005, σ. 147 κ.έ.

2. Γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ διαλόγου ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι καὶ τὸ ναυάγιό του στὴ Βαλτιμόρη βλ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ.Δ., «Ἀξιολόγηση καὶ προοπτικὲς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου», στὸ *Nicolaus (nuova serie), Rivista di Teologia ecumenico-patristica* 33 (2006), Fasc. 2, σ. 81 κ.έ.· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ὁρθόδοξο δόγμα καὶ θεολογικὸς προβληματισμός. Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Γ', Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονικὴ 2007, σ. 295 κ.έ.

α. Τὸ κείμενο τοῦ Μονάχου (1982)

Τὸ πρῶτο θεολογικὸ κείμενο τοῦ Διαλόγου ὑπῆρξε καρπὸς τῆς Β΄ Γενικῆς Συνέλευσης τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ποὺ συνήλθε στὸ Μόναχο ἀπὸ 30 Ἰουνίου ἕως 6 Ἰουλίου 1982 καὶ εἶχε ὡς θέμα «Τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Εὐχαριστίας ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος»³. Τὸ κείμενο αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓνα ἀξιολογώτατο θεολογικὸ κείμενο μὲ βάση τὴν εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ποὺ ἄρχισε νὰ βρῖσκει πρόσφορο ἔδαφος καὶ στὴ ρωμαιοκαθολικὴ θεολογία ἰδιαίτερα μετὰ τὴ Β΄ Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ⁴.

Τὸ ἀ΄ μέρος τοῦ κειμένου ἀναφερόμενο κυρίως στὴ σχέση Ἐκκλησίας καὶ Θ. Εὐχαριστίας τονίζει τὴ σημασία τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας γιὰ τὴ συγκρότηση τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ὡς μυστηρίου βιώσεως τῆς τριαδικῆς κοινωνίας⁵. Ὅπως τονίζεται χαρακτηριστικὰ, ὅταν ἡ Ἐκκλησία τελεῖ τὴν Εὐχαριστία, πραγματοποιεῖ «αὐτὸ, τὸ ὁποῖο εἶναι», δηλ. σῶμα Χριστοῦ. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ Εὐχαριστία τελεῖται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ἀφενὸς μὲν ὡς ἔκφραση τῆς οὐρανίου λειτουργίας στὸν παρόντα αἰῶνα, ἀφετέρου ὅμως οἰκοδομεῖ τὴν Ἐκκλησία, ἐφόσον δι' αὐτῆς τὸ Πνεῦμα

3. Βλ. «Μόναχον: Αἱ ἐργασίαι τῆς Β΄ ἐν ὀλομελείᾳ Συνελεύσεως τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς», στὸ *Ἐπίσκεψις* 277 (1982), σ. 2 κ.έ.· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 57 κ.έ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 45· ΛΙΑΝΤΑ ΓΡ.Μ., ὅπ. παρ., σ. 160 κ.έ.· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ.Δ., «Ἀξιολόγηση καὶ προοπτικὲς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου», ὅπ. παρ., σ. 86· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ὁρθόδοξο δόγμα καὶ θεολογικὸς προβληματισμός. Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Γ΄*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 304.

4. Βλ. AFANASSIEFF N., «L' Eucharistie, principal lien entre les catholiques et les orthodoxes», στὸ *Irenikon* 38 (1965), σ. 337 κ.έ. καὶ στὸ *HerKorr* 20 (1966), σ. 336 κ.έ.· M. Brun, *Orthodoxe Stimmen zum II. Vatikanum. Ein Beitrag zur Überwindung der Trennung*, Ökumenische Beihefte 18, Universitätsverlag, Freiburg (Schweiz) 1988, σ. 198 κ.έ.· CHARKIANAKIS ΣΤ., *Τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου (Εἰσαγωγή - Κείμενον - Συστηματικὴ ἀνάκρισις)*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 89 ἔξ., 122 (ὑποσ. 1), 182. Ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς βλ. τὴν πολὺ σημαντικὴ διαπίστωση τοῦ Καρδινάλιου Lercaro σχετικὰ μὲ τὴν εὐχαριστιακὴ κατανόηση τῆς Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς: «So ist hier in aller Klarheit festgestellt, dass durch die Feier der Eucharistie in jeder dieser Kirchen in ganz realer Weise die einzige heilige Kirche in ihrer Gesamtheit aufbaut wird und sich fortentwickelt» (G. Lercaro, «Die Bedeutung des Dekrets De Oecumenismo für den Dialog mit den nicht-katholischen Kirchen des Ostens», στὸ *Concilium* 1 [1965], σ. 445).

5. Βλ. SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 157 κ.έ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 46 κ.έ.

τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ καθιστᾶ τὴν Ἐκκλησία σῶμα Χριστοῦ. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ Εὐχαριστία συνιστᾶ πράγματι τὸ κατ' ἐξοχὴν Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας⁶.

Ἐξάλλου, ὅπως ἐπισημαίνεται στὸ κείμενο, διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας ἡ Ἐκκλησία φανερῶνει αὐτὸ πὺν εἶναι στὴν οὐσία τῆς: ἡ ἀποτύπωση καὶ φανέρωση τοῦ μυστηρίου τῆς τριαδικῆς κοινωνίας καὶ ἡ “ἐνοίκηση” τοῦ Θεοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Μὲ ἄλλα λόγια μὲ τὴν τέλεση τῆς Εὐχαριστίας καθίσταται παρὸν καὶ φανερῶνεται τὸ τριαδικὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας⁷. Κι αὐτὸ γιὰτί, ὅπως ὑπογραμμίζεται, διὰ τῆς Εὐχαριστίας οἱ πιστοὶ ἐνώνονται μὲ τὸν Χριστὸ πὺν προσφέρεται μαζί τους στὸν Πατέρα, καὶ λαμβάνουν τὴ δύναμη νὰ προσφερθοῦν κι αὐτοὶ στοὺς ἀδελφούς τους ἐν πνεύματι θυσίας, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς προσφέρθηκε “ὑπὲρ πολλῶν” στὸν Πατέρα διδομένος ἔτσι στοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὴ ἡ τελείωση ἐν τῇ ἐνότητι, πὺν πραγματοποιήθηκε ἀχωρίστως διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος πὺν ἐνεργοῦν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὴ βουλή του, εἶναι, ὅπως σημειώνεται, ἡ Ἐκκλησία στὴν πληρότητά της⁸.

Στὸ β' μέρος γίνεται λόγος γιὰ τὴν τοπικὴ διάσταση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐνότητά της σὲ σχέση μὲ τὴ Θεία Εὐχαριστία⁹. Ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία, ὅπως ἐπισημαίνεται στὸ κείμενο, ἀποκαλύπτει τὴν ταυτότητά της, μόνον ὅταν εἶναι εὐχαριστιακὴ σύναξη. Κι αὐτὸ γιὰτί, ὅταν ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία τελεῖ τὴν Εὐχαριστία, πραγματώνεται καὶ ἀποκαλύπτεται ἡ Ἐκκλησία τόσο ὡς σῶμα Χριστοῦ ὅσο καὶ ὡς μυστήριον ἐνότητος κατὰ τὸ πρότυπο τῆς τριαδικῆς κοινωνίας. Ἔτσι μὲ τὴν τέλεση τῆς Εὐχαριστίας μεταδίδεται στοὺς πιστοὺς μία νέα ἐνότητα, πὺν ὑπερνωτῶν τὶς ἐνδεχόμενες φυλετικὲς, πολιτικοκοινωνικὲς ἢ ἐθνικὲς διακρίσεις καὶ ἀποκαθιστᾶ τὴν κοινωνία μεταξὺ τους μέσα στὸ μυστηριακὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Πέραν αὐτοῦ ὅμως ἡ ἐνότητα αὐτὴ, ὅπως τονίζεται, ὑπερβαίνει τὴν ψυχολογικὴ, φυλετικὴ, πολιτικοκοινωνικὴ ἢ πολιτιστικὴ ἐνότητα, γιὰτί εἶναι ἡ «κοινωνία τοῦ Ἁγ. Πνεύματος», πὺν συνάγει ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰ διασκορπισμένα τέκνα τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ μυστήριον τῆς ἀγαπητικῆς ἐνότητος τῶν πολλῶν πὺν συντελεῖται διὰ τῆς Εὐχαριστίας μέσα στὴν Ἐκκλησία συνιστᾶ καὶ ἐκφρά-

6. Βλ. § 4, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 158· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 48.

7. Βλ. § 5, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 159· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 49.

8. Βλ. § 6, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 160· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 50 ἔξ.

9. Βλ. SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 160 κ.έ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 51 κ.έ.

ζει τὸ μυστήριο τῆς τριαδικῆς κοινωνίας πὸν μεταδίδεται στοὺς πιστοὺς ὡς μιὰ νέα πραγματικότητα. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία ἔχει ὡς πρότυπο τῆς ἐνότητάς της τὸ μυστήριο τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία νοοῦμενη ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ τριαδικοῦ μυστηρίου συνιστᾶ ὄχι μόνο τὸ κριτήριο γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ λειτουργία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς στὸ σύνολό της¹⁰. Λειτουργὸς καὶ ἐγγυητὴς τῆς ἐνότητάς της τοπικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ ἐπίσκοπος. Αὐτὸς εἶναι πὸν ἐκπροσωπεῖ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία του στὰ πλαίσια τῆς κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς ὁ σύνδεσμος αὐτῆς μὲ τὶς ἄλλες τοπικὲς Ἐκκλησίες. Γι' αὐτὸ δὲν τελεῖται ἀληθῆς Εὐχαριστία στὴν Ἐκκλησία του, ἂν δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ προεστῶς τῆς λειτουργικῆς συνάξεως ἢ ἔστω κάποιος πρεσβύτερος πὸν βρῖσκεται σὲ κοινωνία μαζί του¹¹.

Στὸ γ' μέρος τοῦ κειμένου τονίζεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι μιὰ, γιὰ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἓνα. Ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία πὸν τελεῖ τὴν Εὐχαριστία περὶ τὸν ἐπίσκοπο δὲν εἶναι μέρος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ πολλαπλότητα τῶν τοπικῶν συνάξεων δὲν διαιρεῖ τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ ἀντίθετα ἐκδηλώνει μυστηριακὰ τὴν ἐνότητά της¹². Κι αὐτὸ γιὰ τὴν σύμφωνα μὲ τὴν διάχυτη πατερικὴ διδασκαλία τῶν πρώτων αἰώνων ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία φανερώνεται διὰ τῆς Εὐχαριστίας στὴ συνάξη τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας¹³. Ἔτσι καθολικότητα καὶ τοπικότητα τῆς Ἐκκλησίας συμπίπτουν μυστηριακὰ στὴν Εὐχαριστία.

Γιὰ νὰ βρῖσκεται ὁμοῦς πράγματι ἡ τελοῦσα τὴν Εὐχαριστία τοπικὴ Ἐκκλησία σὲ κοινωνία μὲ τὶς ἄλλες τοπικὲς Ἐκκλησίες καὶ νὰ ἐκφράζει τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ χαρακτηρίζεται α) ἀπὸ τὴν *καθολικότητα ἐν χρόνῳ*, κατὰ τὴν ὁποία τὸ μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας πὸν βιώνεται στὰ πλαίσια τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας θὰ πρέπει νὰ ταυτίζεται πλήρως πρὸς τὸ μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας πὸν βιώθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη Ἐκκλησία καὶ β) ἀπὸ τὴν *καθολικότητα ἐν χώρῳ*, κατὰ τὴν ὁποία θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχει ἀμοιβαία ἀναγνώριση μετὰ τῆς ἐν λόγῳ τοπικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἄλλων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν¹⁴.

Ἡ ἐκκλησιολογικὴ αὐτὴ θεώρηση καθιστᾶ σαφῆς κατὰ τὸ κείμενο τοῦ Μονάχου, γιὰ τὴν θὰ πρέπει οἱ ἐπίσκοποι ὡς ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλη-

10. Βλ. § 1, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 160 ἐξ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 51 ἐξ.

11. Βλ. § 4, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 162 ἐξ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 54 κ.έ.

12. Βλ. § 1, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 163 ἐξ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 57 ἐξ.

13. Βλ. § 3, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 164. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 58.

14. Βλ. § 3, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 164 ἐξ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 58 ἐξ.

σίας να μνημονεύονται στα δίπτυχα: γιατί αυτοί αποτελούν, όπως επισημαίνεται, τα όρατά «σημεία της καθολικής ενότητας εν τη ευχαριστιακή κοινωνία», οί υπεύθυνοι για τη διατήρηση της κοινωνίας των ανά την οικουμένη Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ πιστότητάς τους στήν ἀποστολική παράδοση¹⁵. Ἐξάλλου, ἐπειδὴ ἡ μία καὶ μόνη Ἐκκλησία ὡς καθολική πραγματώνεται μυστηριακὰ στὰ πλαίσια τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, κανένας ἐπίσκοπος δὲν μπορεῖ, ὅπως τονίζεται, νὰ διαχωρίσει τὴ μέριμα γιὰ τὴν Ἐκκλησία του ἀπὸ τὴ μέριμα γιὰ ὁλόκληρη τὴν ἀνὰ τὴν οικουμένη Ἐκκλησία. Ἡ ἐπισκοπὴ τῆς ἀνὰ τὴν οικουμένη Ἐκκλησίας ἀνατίθεται ἀπὸ τὸ Ἁγ. Πνεῦμα ὄχι στὸ σύνολο τῶν τοπικῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ στήν κοινωνία τους, ἡ ὁποία ἐκφράζεται κατὰ τὴν παράδοση μὲ τὸ συνοδικὸ θεσμὸ¹⁶.

Τὸ «κείμενο τοῦ Μονάχου», ὅπως φάνηκε ἀπὸ τὰ παραπάνω, ἀποτελεῖ ἕναν ὕμνο στὴ Θεία Εὐχαριστία καὶ στὴ σημασία της γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ προξενεῖ πραγματικὰ μεγάλη ἐντύπωση στὸ κείμενο αὐτὸ, διαγράφοντας μάλιστα πολὺ θετικὲς προοπτικὲς γιὰ τὴν ἐπιτυχή προώθηση τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου, εἶναι ἡ ἐκκλησιολογικὴ πρόοδος ποὺ παρατηρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς σὲ ἐπίσημο θεολογικὸ κείμενο, πράγμα ποὺ κάνει τὴ ρωμαιοκαθολικὴ θεολογία νὰ ταυτίζεται στὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ τὴν ὀρθόδοξη. Ἡ ευχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία, ποὺ ἀποτελεῖ, ὅπως ἀπέδειξε ἡ σύγχρονη ἔρευνα, βασικὸ χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας¹⁷, συνιστᾷ τὴ βάση γιὰ τὴν

15. Βλ. § 3, στὸ SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 165· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 59 ἑξ.

16. Siehe § 4, στὸ SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 165 ἑξ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 60 ἑξ.

17. Βλ. ἐνδεικτικὰ AFANASSIEFF N., «Una Sancta», στὸ *Irenikon* 36 (1963), σ. 436 κ.έ.: τοῦ ἴδιου, *L'Église du Saint Esprit*, Collection «Cogitatio Fidei», No 83, Paris 1975· ZIZIOULAS J.D., «La communauté eucharistique et la catholicité de l'Église», στὸ *Istina* 14 (1969), σ. 67 κ.έ.· ΖΗΖΙΟΥΛΑ ΙΩ. Δ., *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θεῇ Εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας*, Ἐν Ἀθήναις 1990· ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΡΓΑΜΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, *Εὐχαριστίας Ἐξεμπλάριον, ἥτοι Κείμενα Ἐκκλησιολογικὰ καὶ Εὐχαριστιακά*, Ἐκδ. Εὐεργέτις, Μέγαρο 2006· ZIZIOULAS J.D., *Being as Communion. Studies in Personhood and the Church*, Contemporary Greek Theologians Series, No 4, New York 1985· TILLARD J.-M. R., *Chair de l'Église, chair du Christ. Aux sources de l'ecclésiologie de communion*, Collection «Cogitatio Fidei», No 168, Les Éditions du Cerf 1992· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *L'Église locale. Ecclésiologie de communion et catholicité*, Collection «Cogitatio Fidei», No 191, Les Éditions du Cerf 1995· RIGAL J., *L'ecclésiologie de communion. Son évolution historique et ses fondements*, Collection «Cogitatio Fidei», No 202, Les Éditions du Cerf, Paris 2000.

άντιμετώπιση όλων τῶν ἐπὶ μέρους ἐκκλησιολογικῶν προβλημάτων μέσα στὸ ἐν λόγῳ κείμενο¹⁸.

Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ ὑπογραμμίσουμε ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς ὅτι ἀποτελεῖ σημαντικὴ πρόοδο τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας ἡ διάχυτη στὸ κείμενο ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοπικῆς εὐχαριστιακῆς σύναξης. Ὅπως παρατήρησε εὐστοχα ὁ καθηγητὴς Γ. Μαντζαρίδης, τὸ γεγονός ὅτι στὸ κείμενο αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία ὀρίζεται ὡς τοπικὴ εὐχαριστιακὴ σύναξη εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὸ ἀπὸ ὀρθόδοξη ἄποψη, γιατί «ἡ θέση αὐτὴ δὲν δύναται νὰ συμβιβαστεῖ μὲ τὴν παραδοσιακὴ ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησιολογία. Ἄν ἤθελε κανεὶς νὰ ἐξαγάγει τὶς συνέπειες ἀπὸ αὐτὴν τὴ θέση, τότε θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρίσει τὸν Πάπα μόνο ὡς *primus inter pares*»¹⁹.

Ἐξάλλου ἡ ἔξαρση τῆς σημασίας τῆς Εὐχαριστίας γιὰ τὴ συγκρότηση, τὴ φανέρωση καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, πού συνιστᾶ τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθο τῆς Ἐκκλησιολογίας τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, ἀποτελεῖ πλέον βασικὸ στοιχεῖο καὶ γιὰ τὴ ρωμαιοκαθολικὴ θεολογία, πράγμα πού σημαίνει ὅτι καὶ γι' αὐτὴν τὸ ὅλο θέμα τῆς Ἐκκλησίας τίθεται πλέον ἐπὶ χαρισματικῆς καὶ μυστηριακῆς καὶ ὄχι ἐπὶ προσωπικῆς-θεσμικῆς ἢ καθιδρυματικῆς βάσεως²⁰.

Ἡ ὑπογράμμιση ἐπίσης τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ μέριμνα γιὰ τὴν ἀνὰ τὴν οἰκουμένη Ἐκκλησία δὲν εἶναι ὑπόθεση καὶ χρέος ἐνὸς μόνον ἐπισκόπου, ἀλλὰ καθε ἐπισκόπου τοπικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀνατίθεται στὴν κοινωνία τῶν ἐπισκόπων μεταξύ τους, ἡ ὁποία ἐκφράζεται μὲ τὸ συνοδικὸ θεσμό, θέτει τὶς βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐπανεξέταση τοῦ «πρωτείου» καὶ τοῦ «ἀλαθῆτους» στὰ

18. Παραμφερεῖς ἀπόψεις βλ. GALITIS G., «Der Dialog zwischen der Orthodoxen und der Römisch-katholischen Kirche unter Berücksichtigung der gemeinsamen Erklärungen», στὸ *Orthodoxes Forum* 3 (1989), σ. 174· VLETSIS A., «Quo vadis Ökumene? 40 Jahre Ökumenismuskonferenz und der orthodox-katholische Dialog. Rückblick und Perspektiven aus orthodoxer Sicht», στὸ *Kircheneinheit und Weltverantwortung (Festschrift für Peter Neuner, hrsg. von Chr. Böttigheimer und H. Filser unter Mitarbeit von Fl. Bruckmann)*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg 2006, σ. 700.

19. Βλ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗΣ Γ., «Betrachtungen über den Text von München», στὸ *Les dialogues œcuméniques hier et aujourd'hui (Les études théologiques de Chambésy 5)*, Chambésy 1985, σ. 253 ἔξ.

20. Βλ. καὶ ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ.Δ., «Ἀξιολόγηση καὶ προοπτικὲς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου», ὄπ. παρ., σ. 89· τοῦ ἴδιου, *Ὁρθόδοξο δόγμα καὶ θεολογικὸς προβληματισμός. Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Γ'*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 310.

πλαίσια της Ἐκκλησιολογίας της ἀρχαίας και ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, πράγμα τὸ ὁποῖο ἐπισημαίνεται σαφῶς, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, στὸ κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο (1988)²¹.

Γενικὰ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ θεολογία τοῦ κειμένου τοῦ Μονάχου ἀνοίγει μία πολὺ αἰσιόδοξη προοπτική στὸ Θεολογικὸ Διάλογο, δημιουργώντας τὴν πεποίθηση ὅτι ἡ θεολογικὴ κληρονομιά τῆς ἀρχαίας και ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ συμβάλει ἀποφασιστικὰ στὴν ὑπέρβαση ἀκόμη και τῶν σημείων ἐκείνων, στὰ ὁποῖα φαίνεται νὰ ὑπάρχει ριζικὴ διαφωνία μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ εἶναι ἀπόλυτα δικαιολογημένη ἡ παρατήρηση τοῦ συναδέλφου Θ. Νικολάου, ὁ ὁποῖος, καιτοί ἐντοπίζει τὴν ἰδιαίτερη σημασία τοῦ κειμένου τοῦ Μονάχου ὄχι τόσο στὸ θεολογικὸ ὅσο κυρίως στὸ ψυχολογικὸ ἐπίπεδο τοῦ Διαλόγου²², διαπιστώνει ὡστόσο ὅτι «τὸ κείμενο εἶναι και ἀπὸ ἄποψη θεολογικὴ πολὺ σημαντικό, γιατί περιέχει στὸ σύνολό του θεμελιώδεις δογματικὲς διατυπώσεις, πὸν προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἐκκλησία και ἀποτελοῦν κοινὴ κληρονομιά τῶν δύο Ἐκκλησιῶν»²³.

β. Τὸ κείμενο τοῦ Bari (1987)

Τὸ κείμενο τοῦ Bari μὲ θέμα «Πίστις, μυστήρια και ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας» ἀποτελεῖ συνέχεια τοῦ κειμένου τοῦ Μονάχου και ἐγκρίθηκε κατὰ τὴν Δ' Γενικὴ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς πὸν συνήλθε στὸ Bari μεταξὺ 9-16 Ἰουνίου 1987²⁴.

Ἡ βασικὴ ἐκκλησιολογικὴ ἀντίληψη πὸν διακηρύσσεται μὲ τὸ κείμενο αὐτὸ και μᾶς ἐνδιαφέρει ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας προϋπο-

21. Βλ. § 55, στὸ SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 187· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 125· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., Ἐπίσημος θεολογικὸς διάλογος Ὁρθόδοξης και Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, Σειρὰ «Οἰκουμένη», Τεύχ. 3, Ἐκδ. Παρατηρητῆς, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 82.

22. Βλ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΗ., «Gesamtwürdigung der Methode und der Ergebnisse der bilateralen Dialogue», στὸ *Les dialogues œcuméniques hier et aujourd'hui (Les études théologiques de Chambésy 5)*, Chambésy 1985, σ. 223.

23. Βλ. ὄπ. παρ., σ. 224.

24. Βλ. «Ἡ Δ' Συνέλευση τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθόδοξου και Ρωμαιοκαθολικῆς (Μπάρι, 9-16 Ἰουνίου 1987). Κοινὸν Ἀνακοινωθέν», στὸ *Ἐπίσκεψις* 382 (1987), σ. 10· SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 95 κ.έ.· ΛΙΑΝΤΑ ΓΡ. Μ., ὄπ. παρ., σ. 179 κ.έ.

θέτει την ένότητα στην πίστη και στα μυστήρια²⁵. Μάλιστα η ένότητα στην πίστη θεωρείται μέσα στο κείμενο απαραίτητη προϋπόθεση για την ένότητα στα μυστήρια και ειδικότερα για την ένότητα στο μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας. Κι αυτό γιατί η πίστη, όπως τονίζεται, είναι στην ουσία της εκκλησιαστικό γεγονός που πραγματώνεται και επιτελείται εν κοινωνία και δια της κοινωνίας με την Ἐκκλησία στη λειτουργική και μάλιστα στην ευχαριστιακή της ἔκφραση. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ μυστηριακὴ κοινωνία ἀποτελεῖ ἔκφραση τῆς πίστεως καὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ ἄλλα λόγια δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ μυστηριακὴ κοινωνία χωρὶς τὴν κοινωνία στὴν πίστη. Κοινωνία στὴν πίστη καὶ κοινωνία στὰ μυστήρια εἶναι ἀλληλένδετες μεταξύ τους²⁶.

Ἐξάλλου ἡ πίστη ὡς ἐκκλησιαστικὸ γεγονός ἐμβαθύνεται καὶ διαφωτίζεται μέσῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας πού βιώνεται μυστηριακὰ σὲ κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία. Ἔτσι ἡ πίστη δὲν ἀποτελεῖ μόνον προϋπόθεση γιὰ τὴν κοινωνία στὰ μυστήρια, ἀλλὰ καὶ καρπὸ τῆς μυστηριακῆς ζωῆς πού ἐκδηλώνεται σὲ διάφορα ἐπίπεδα ζωῆς καὶ δράσης τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Κατ' ἀρχὴν μὲ τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία βιώνει τὴν πίστη τῆς, τὴ διακηρύσσει καὶ τὴ μεταδίδει. Ἐπειτα μὲ τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία ἐκφράζει τὸ βαθύτερο εἶναι τῆς καὶ τὴν ταυτότητά τῆς, διαδηλώνοντας ὅτι ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων καὶ ὅτι βρῖσκεται σὲ κοινωνία μὲ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες πού μετέχουν τῆς μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως καὶ τελοῦν τὰ αὐτὰ μυστήρια. Κατὰ τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων μᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας οἱ ἄλλες τοπικὲς Ἐκκλησίες ἀναγνωρίζουν τὴν ταυτότητα τῆς πίστεώς τους μὲ τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς καὶ ἐνισχύονται ἔτσι στὴ ζωὴ τους. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ τέλεση τῶν μυστηρίων μεταξύ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιβεβαιώνει τὴν ὑπάρχουσα μεταξύ τους κοινωνία τῆς πίστεως καὶ τὴ φανερώνει. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἕνας πιστὸς μᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας πού εἶναι βαπτισμένος στὴν Ἐκκλησία αὐτὴ μπορεῖ νὰ μετάσχει στὰ μυστήρια μᾶς ἄλλης τοπικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ κοινωνία αὐτὴ στὰ μυστήρια φανερώνει τὴν ταυτότητα καὶ τὴ μοναδικότητα τῆς ἀληθοῦς πίστεως, τῆς ὁποίας μετέχουν οἱ τοπικὲς Ἐκκλησίες²⁷. Ὅταν ἀπει-

25. Βλ. SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 167 κ.έ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 86 κ.έ.· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὄπ. παρ., σ. 60 κ.έ.

26. Βλ. § 2 καὶ § 3, στὸ SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 167· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 86 ἐξ.· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὄπ. παρ., σ. 60.

27. Βλ. § 21 - § 23, στὸ SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 172· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 95 ἐξ.· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὄπ. παρ., σ. 65 ἐξ.

λείται ή ἀληθῆς πίστη καὶ κινδυνεύει ή ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ αἰρέσεις καὶ σχίσματα, τότε ή Ἐκκλησία στηριζόμενη στήν Ἁγ. Γραφή, στή ζῶσα παράδοση καὶ στοὺς ὄρους τῶν προηγουμένων συνόδων ἀποφαίνεται περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως αὐθεντικὰ καὶ ἀλάθητα σὲ Οἰκουμενική Σύνοδο²⁸.

Μέσα στοὺς παραπάνω ἐκκλησιολογικὸ πλαίσιο κατανοεῖται κατὰ τὸ κείμενο τοῦ Bari καὶ ή σημασία καὶ ὁ σκοπὸς τῶν ποικίλων λειτουργημάτων μέσα στήν Ἐκκλησία: Τὰ λειτουργήματα ὑπάρχουν μέσα στήν Ἐκκλησία, γιὰ νὰ διατηρήσουν, νὰ αὐξήσουν καὶ νὰ κατοχυρώσουν τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας στήν πίστη καὶ στὰ μυστήρια. Ἐγγυητὴς τῆς ἐνότητας τῆς πίστεως στὰ πλαίσια τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ ἐπίσκοπος ποὺ ἀποτελεῖ τὸν μάρτυρα τῆς παραδόσεως ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς. Ὁ ἐπίσκοπος ὡς λειτουργὸς τῶν μυστηρίων καὶ διδάσκαλος τῆς πίστεως, βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους τοῦ διακηρύσσει τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας, ἐκφράζει τὸ περιεχόμενο καὶ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς γιὰ τὴ χριστιανικὴ ζωὴ καὶ τὴν ὑπερασπίζεται ἀπὸ τὶς τυχὸν ἐσφαλμένες ἐρμηνεῖες ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἀλλοιώσουν ἢ νὰ θέσουν σὲ κίνδυνο τὴν ἀλήθεια τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας. Ἔτσι ή ἐνότητα τῆς πίστεως εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῆς μυστηριακῆς ζωῆς. Ἡ κοινὴ στήν πίστη καὶ ή κοινὴ στὰ μυστήρια δὲν εἶναι δύο διακεκομμένες πραγματικότητες· εἶναι δύο ὅψεις τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πραγματικότητας ποὺ προϋποθέτει καὶ φανερώνει ή ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας²⁹.

Εἶναι πολὺ σημαντικό ἀπὸ ὀρθόδοξη ἄποψη τὸ γεγονός ὅτι ή ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας στοὺς κείμενο τοῦ Bari συνδέεται στενὰ μὲ τὴν ἐνότητα στήν πίστη καὶ τὴν ἐνότητα στὰ μυστήρια καὶ ὅτι τονίζεται ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι ή ἐνότητα στήν πίστη ἀποτελεῖ, ὅπως συνέβαινε ἄλλωστε καὶ στήν ἀρχαία Ἐκκλησία, προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐνότητα στὰ μυστήρια καὶ ἰδιαίτερα στήν Θεία Εὐχαριστία³⁰.

28. Βλ. § 27, στοὺς SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 173· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 96 ἐξ· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὅπ. παρ., σ. 67.

29. Βλ. § 34 καὶ § 36, στοὺς SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 174· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 98 ἐξ· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὅπ. παρ., σ. 68.

30. Βλ. § 2, στοὺς SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 167· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 86 ἐξ· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὅπ. παρ., σ. 60. Βλ. ἐπίσης καὶ ΤΣΕΤΣΙΣ Γ., «The Question of Christian unity in the bilateral dialogues of the Orthodox Church», στοὺς *Seventh Forum on bilateral Dialogues (1994-1997), France, May 1997 (Faith and Order Paper No 179)*, WCC Publications, Geneva 1999, σ. 29 ἐξ.

Άξιομνημόνευτο επίσης τυγχάνει, όπως παρατήρησε ήδη ο καθηγητής Γ. Γαλίτης, το γεγονός ότι στο κείμενο τό «άλάθητο» αποδίδεται στην Οικουμενική Σύνοδο και όχι σέ ένα πρόσωπο, όπως λ.χ. ο επίσκοπος Ρώμης. Παρά τό γεγονός ότι οί σχετικές διατυπώσεις μπορούν νά εἶναι δισημαντες καί νά ἐρμηνεύονται κατά τήν ἐπιθυμία τοῦ ἐκάστοτε ἀναγνώστη, ἐφόσον δέν ἀποκλείεται *expressis verbis* τό ἀλάθητο τοῦ πάπα, ὡστόσο, ὅπως σημειώνει, λαμβανομένων ὑπόψη τῶν ἱστορικῶν προϋποθέσεων, τό γεγονός ὅτι μπορεῖ ἕνας ρωμαιοκαθολικός σήμερα νά λέει κάτι τέτοιο συνιστᾷ πρόοδο καί ἐλπίδα γιά τό μέλλον³¹. Τό σημεῖο μάλιστα αὐτό τοῦ κειμένου ἐξαίρει ἰδιαίτερα καί ὁ ἀείμνηστος καθηγητής Ἰω. Καλογήρου, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ὅτι ἀπό τήν ἄποψη αὐτή τό κείμενο προωθεῖ σημαντικά τό θέμα τῆς ἐνότητας μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν³².

γ. Τό κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο (1988)

Τό κείμενο αὐτό μέ θέμα «Τό μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης ἐν τῇ μυστηριακῇ δομῇ τῆς Ἐκκλησίας καί ἰδίᾳ ἡ σπουδαιότης τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς διὰ τόν ἁγιασμόν καί τήν ἐνότητα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ» ἐγκρίθηκε κατά τήν Ε΄ Γενική Συνέλευση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς πού συνήλθε στό Νέο Βάλαμο τῆς Φιλανδίας ἀπό 19 ἕως 27 Ἰουνίου 1988³³. Τό πλαίσιο, μέσα στό ὁποῖο ἐξε-

31. Βλ. GALITIS G., ὄπ. παρ., σ. 174.

32. Βλ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ ΙΩ., «Ἡ οἰκουμένη μαρτυρία τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀπό τό ἀρχέγονον χριστιανικόν μαρτύριον πρὸς τόν πατρικόν διάλογον καί τήν κατά τό παρὸν ἀξιοποίησιν αὐτοῦ διὰ τήν χριστιανικήν ἐνότητα», στό *Ἀναφορά εἰς μνήμην Μητροπολίτου Σάροδων Μαξίμου, 1914-1986*, τόμ. Γ΄, Γενεὴ 1989, σ. 60 ἐξ.: «Ἡ προώθησις αὐτή», ὅπως τονίζει, «ἐγκραται, κατά τὰ γενικά, εἰς τό ὅτι ἡ ἐνότης (καί ἡ με αὐτὴν ἐπιτυχανόμενη καί ἐκδηλούμενη ἐκκλησιαστική πληρότης) δέν σχετίζεται πλέον –καί ἀπό τήν ρωμαιοκαθολικήν πλευράν– μέ τήν θεώρησιν τοῦ ζητήματος τούτου κατά τήν ἄποψιν τῆς πρὸς τόν ἐπίσκοπον Ρώμης σχέσεως. Ἡ ἐπιδιώξις συμφωνίας εἰς τό περὶ ἐνότητος ζήτημα τίθεται πλέον ὀριστικά –κατά τό κείμενον τουλάχιστον– ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς σχέσεως μεταξύ πίστεως καί μυστηριακῆς κοινωνίας. Πρὸς τόν σκοπὸν δὲ τοῦτον καταβάλλεται βαθυστόχαστος θεολογικὴ προσπάθεια καί ἐπιτυγχάνεται εἰς τό κείμενον νά διατυπωθῇ συμφωνία εἰς τὴν περὶ τῶν μυστηρίων διδασκαλίαν ἐπὶ τῇ βᾶσει τῆς κοινῆς παραδόσεως, τῆς κοινῆς πίστεως καί τῶν κοινῶν προϋποθέσεων ἐκφράσεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς κοινῆς πίστεως».

33. Βλ. «Ἡ Ε΄ Γενική Συνέλευση τῆς Διεθνoῦς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καί τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», στό *Ἐπίσκεψις 403* (1988), σ. 7 ἐξ.: «Κοινὸ κείμενο τῆς Διεθνoῦς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου καί Ρωμαιοκαθολικῆς (Νέο Βάλαμο, 26 Ἰουνίου 1988)»,

τάζεται τὸ ἐν λόγῳ θέμα εἶναι καὶ πάλι ἡ εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία τοῦ κειμένου τοῦ Μονάχου, μὲ βάση τὴν ὁποία ἀναπτύσσεται ἡ σημασία τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας³⁴.

Καίτοι, ὅπως τονίζεται στὸ κείμενο, ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μετέχουν τῆς ἱερωσύνης του, ὁ Χριστὸς ὡς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας κατέστησε «εἰς τόπον καὶ τύπον αὐτοῦ» τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς ὁποίους ἐξέλεξε ἀπὸ τὸ λαό, τοὺς ἐφοδίασε μὲ τὸ κύρος καὶ τὴν ἀυθεντία του καὶ τοὺς ἐνίσχυσε μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Τὸ ἔργο καὶ τὴν ἀποστολὴ τῶν Ἀποστόλων συνεχίζουν μέσα στὴν Ἐκκλησία οἱ ἐπίσκοποι μὲ τοὺς περὶ αὐτοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καθιστάμενοι μὲ τὴ χειροτονία τους διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων³⁵.

Ὁ σκοπὸς τῆς ἱερωσύνης τοῦ ἐπισκόπου, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἐπίκεντρο ὅλων τῶν χαρισμάτων καὶ διακονιῶν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, ἔχει ὡς κύριο σκοπὸ τὴν ἐπίτευξη καὶ διατήρηση τῆς ἐνότητας στὰ πλαίσια τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Κι αὐτὸ γιατί ἡ ἱερωσύνη του κορυφώνεται μὲ τὴν τέλεση τῆς Θ. Εὐχαριστίας, μὲ τὴν ὁποία γίνονται ὅλοι ἓνα σῶμα, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία προικισμένη μὲ τὴν ποικιλία τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ἔχει στὸ κέντρο τῆς τὸν ἐπίσκοπο, ἡ μετὰ τοῦ ὁποίου κοινωνία πραγματοποιεῖ τὴν ἐνότητα ὅλων τῶν μελῶν τῆς ἐπισκοπῆς του καὶ ἐκφράζει ἔτσι τὴν πληρότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐνότητα αὐτὴ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὑπογραμμίζεται, δὲν χωρίζεται ἀπὸ τὴν καθολικὴ κοινωνία τῶν ἄλλων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ μία τοπικὴ Ἐκκλησία νὰ βρισκεται σὲ κοινωνία μὲ τὶς ἄλλες τοπικὲς Ἐκκλησίες. Ἡ κοινωνία δὲ αὐτὴ ἐκφράζεται καὶ πραγματοποιεῖται τόσο μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἐπισκοπικοῦ συλλόγου ὅσο καὶ διὰ μέσου αὐτοῦ, ὅταν λ.χ. ὁ ἐπίσκοπος διὰ τῆς χειροτονίας του ἀφενὸς καθίσταται λειτουργὸς μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ἀφετέρου τὴν ἐκπροσωπεῖ ἐντὸς τῆς καθολικῆς κοινωνίας. Αὐτὸ ἐπισημαίνει ἄλλωστε καὶ ἡ τέλεση τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς κανόνες τελεῖται τουλάχιστον ἀπὸ δύο ἢ

στὸ *Ἐπίσκοπος* 404 (1988), σ. 9· D. Salachas, ὅπ. παρ., σ. 132 κ.έ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 108 ἐξ.· ΛΙΑΝΤΑ Γ. Μ., ὅπ. παρ., σ. 192 ἐξ.

34. Βλ. SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 178 κ.έ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 110 κ.έ.· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - HOFRICHTER P., ὅπ. παρ., σ. 72 κ.έ.

35. Βλ. § 18, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 181· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 114 ἐξ.· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - HOFRICHTER P., ὅπ. παρ., σ. 75.

τρεις επισκόπους, για να εκφράσει έτσι την κοινωνία των άλλων τοπικών Ἐκκλησιῶν με ἐκείνη τοῦ χειροτονουμένου σὲ ἐπίσκοπο, εἰσάγοντάς τον με τὸν τρόπο αὐτὸ στὴν κοινωνία τῶν ἐπισκόπων. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ συλλειτουργία τῶν ἐπισκόπων ποὺ πραγματοποιεῖται κατὰ τὴν ἐπισκοπικὴ χειροτονία ἐκφράζει παραστατικὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ταυτότητά της πρὸς τὴν ἀποστολικὴ παράδοση³⁶.

Ἰδιαίτερα ἀξιοσημείωτο εἶναι ἐν προκειμένῳ ὅτι ἡ εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία τοῦ κειμένου τοῦ Μονάχου ἀποτελεῖ τὴ βάση γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ρόλου τοῦ ἐπισκόπου στὰ πλαίσια τῆς τοπικῆς καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τονίζεται με ἔμφαση στὸ κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία φανερώνεται πλήρως κατὰ τὴ Θεία Εὐχαριστία, ὁ ρόλος τοῦ ἐπισκόπου καὶ κατ' ἐπέκταση τοῦ πρεσβυτέρου ἐκδηλώνεται καὶ αὐτὸς πλήρως κατὰ τὴν τέλεση τῆς Εὐχαριστίας³⁷, καθὼς καὶ ὅτι ἡ Εὐχαριστία καθιστᾶ πραγματικὴ τὴν ἐνότητα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καὶ ταυτόχρονα φανερῶνει τόσο τὴν ἐνότητα ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν ποὺ τὴν τελοῦν ἐν ἀληθείᾳ ὅσο καὶ τὴ διαχρονικὴ ἐνότητά τους ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴ ἐποχὴ μέχρι σήμερα³⁸. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ Εὐχαριστία ὡς κορυφαία λειτουργικὴ πράξη τοῦ ἐπισκόπου φανερῶνει ταυτόχρονα τὴν ἐνότητα καὶ τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας τόσο ἐν χώρῳ ὅσο καὶ ἐν χρόνῳ. Μέσα στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς Ἐκκλησιολογίας ὑπογραμμίζεται ἐμφαντικὰ ὅτι ἡ *Una Sancta* εἶναι κοινωνία τοπικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὄχι μεμονωμένων ἀτόμων³⁹, καθὼς καὶ ὅτι κάθε ἐπίσκοπος με τὴ χειροτονία του καθίσταται διάδοχος τῶν Ἀποστόλων, οἰαδήποτε κι ἂν εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς ὁποίας προκάθηται ἢ τὰ πρεσβεῖα τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς μεταξύ τῶν ἄλλων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν⁴⁰.

Ὡστόσο ὄχι μόνο δὲν παραγνωρίζεται ὁ ἱστορικὸς καὶ κανονικὸς θεσμὸς τῆς πενταρχίας στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία (Ρώμη, Κων/πολις, Ἀλεξάνδρεια,

36. Βλ. § 25 - § 28, στὸ SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 182· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 116 ἔξ· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὄπ. παρ., σ. 76 ἔξ.

37. Βλ. § 34, στὸ SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 183· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 119· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὄπ. παρ., σ. 78.

38. Βλ. § 36, στὸ SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 184· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 119· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὄπ. παρ., σ. 78.

39. Βλ. § 45, στὸ SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 185· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 122· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὄπ. παρ., σ. 80.

40. Βλ. § 49, στὸ SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 186· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 123· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὄπ. παρ., σ. 80.

Ἀντιόχεια καὶ Ἱεροσόλυμα), καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν ἐκτὸς τῆς πενταρχίας προ-καθημένων καὶ πατριαρχῶν, ἀλλὰ ἐξαίρεται καὶ ἡ σημασία του γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας⁴¹. Ἰδιαιτέρως τονίζεται ὅτι κατὰ τὸν 34^ο Κανόνα τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων, ποὺ ὑπάρχει στὴν κανονικὴ παράδοση καὶ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ὁ πρῶτος τῶν ἐπισκόπων δὲν ἀποφασίζει παρὰ ἐν συναινέσει μὲ τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τίποτε δὲν ἀποφασίζουν χωρὶς τὴ συναινέση τοῦ πρώτου⁴².

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἐνέχει ἰδιαιτέρη σπουδαιότητα καὶ συνιστᾷ σημαντικὴ πρόοδο ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς ἡ δήλωση ποὺ γίνεται στὴν καταληκτικὴ παράγραφο τοῦ κειμένου ὅτι ἡ ἐξέταση τοῦ θέματος τοῦ πρωτείου ἐντὸς τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καὶ εἰδικότερα τοῦ πρωτείου τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης –θέμα ποὺ συνιστᾷ βασικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας– θὰ συζητηθεῖ προσεχῶς, στὰ πλαίσια τῆς προοπτικῆς τῆς κοινωνίας μεταξὺ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπως αὐτὴ περιγράφεται στὸ ἐν λόγω κείμενο⁴³.

δ. Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας (2007)

Τὸ κείμενο αὐτὸ μὲ θέμα «Ἐκκλησιολογικαὶ καὶ κανονικαὶ συνέπειαι τῆς μυστηριακῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, συνοδικότης καὶ αὐθεντία»⁴⁴ ἐγκρίθηκε μετὰ τὴν ἐπανεναρξὴ τοῦ διαλόγου τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 2006 κατὰ τὴν I' Γενικὴ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ποὺ

41. Βλ. § 52, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 186 ἐξ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 124 ἐξ.· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὅπ. παρ., σ. 81.

42. Βλ. § 53, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 187· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 125· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὅπ. παρ., σ. 82.

43. Βλ. § 55, στὸ SALACHAS D., ὅπ. παρ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ.· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. - ΗΟFRICHTER Ρ., ὅπ. παρ.

44. Ὁλόκληρο τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας βλ. «Ecclesiological and canonical Consequences of the sacramental Nature of the Church. Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority» (Ravenna, 13 October 2007), στὸ <http://www.ec-patr.org/docdisplay>, σ. 1-11. Ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ κειμένου τῆς Ραβέννας βλ. στὴν ἰστοσελίδα μου: users.auth.gr/martzelo (link ΑΡΘΡΑ, 93: «Ἡ ἐπανεναρξὴ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ Κείμενο τῆς Ραβέννας», σ. 20 κ.έ.).

συνήλθε μεταξύ 8 και 14 Ὀκτωβρίου 2007 στή Ραβέννα τῆς Ἰταλίας⁴⁵. Ὅπως δείχνει τὸ θέμα του, τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας συνεχίζει ἀπὸ ἄποψη ἐκκλησιολογικὴ τὰ κείμενα τοῦ Μονάχου, τοῦ Βαρί καὶ τοῦ Νέου Βάλαμο, ἐξετάζοντας τὸ θέμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, τῆς συνοδικότητος καὶ τῆς αὐθεντίας ὡς ἐκκλησιολογικῶν καὶ κανονικῶν συνεπειῶν τῆς μυστηριακῆς φύσης τῆς Ἐκκλησίας σὲ τοπικὸ, ἐπαρχιακὸ καὶ παγκόσμιο ἐπίπεδο, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Τριαδολογίας καὶ κυρίως τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρέτης Ἐκκλησίας.

Ἦδη στὸ πρῶτο μέρος τοῦ κειμένου ποὺ ἀναφέρεται στὰ θεμέλια τῆς συνοδικότητος καὶ τῆς αὐθεντίας στὴν Ἐκκλησία (§§ 5-16), τονίζεται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἡ ἔννοια τῆς συνοδικότητος ποὺ ἀποτελεῖ ἔκφραση τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἀντανανκᾶ τὸ μυστήριό τῆς τριαδικότητος τοῦ Θεοῦ καὶ βρῖσκει σ' αὐτὸ τὴν τελικὴ θεμελίωσή της. Ὅπως ὑπάρχει ἐνότητα στὰ πρόσωπα τῆς Ἁγ. Τριάδος, ἀλλὰ καὶ μία τάξη κατὰ τὴν «ἀρίθμησή» τους, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ χαρακτηρισμὸς τους ὡς «δευτέρου» ἢ «τρίτου» νὰ μὴν σημαίνει κάποια μείωση ἢ ὑποταγή τους, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ μεταξύ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν ὑπάρχει μέσα στὰ πλαίσια τῆς κοινωνίας μεταξύ τους ἐνότητα, ἀλλὰ καὶ μία τάξη, ἡ ὁποία δὲν σημαίνει ἀνισότητα ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴ φύση. Ἐπισημαίνεται μάλιστα ὅτι ὅλοι οἱ πιστοὶ ὡς μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἔχουν εὐθύνη γιὰ τὴν οἰκοδόμησι καὶ διατήρησι τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ πρότυπο τῆς τριαδικῆς κοινωνίας (§§ 5-6) καὶ ἀσκοῦν ὡς ἐκ τούτου μία μορφή αὐθεντίας στὰ πλαίσια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς (§ 7). Ἐντούτοις, ὅπως ὑπογραμμίζεται, κατ' ἐξοχὴν ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας στὴν πίστι καὶ τὴν ἀγάπη εἶναι οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι ὡς διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων ἔχουν τὴν αὐτὴ εὐθύνη καὶ τὴν αὐτὴ διακονία στὴν Ἐκκλησία (§ 8). Ὁ κύριος τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο ἀσκεῖται ἡ μεταξύ τῶν ἐπισκόπων κοινωνία γιὰ τὴν οἰκοδόμησι καὶ τὴν διασφάλισι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος εἶναι ἡ σύγκλησι τοπικῶν, ἐπαρχιακῶν ἢ καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων (§ 9). Μὲ ἄλλα λόγια ὁ συνοδικὸς χαρακτήρας τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τονίζεται στὸ κείμενο, ἀνήκει στὴν ἴδια τὴ φύση της καὶ ἐκφράζεται διαχρονικὰ καὶ καθολικὰ σὲ τρία ἐπίπεδα: τὸ τοπικὸ, τὸ ἐπαρχιακὸ καὶ τὸ παγκόσμιο. Στὸ τοπικὸ ἐπίπεδο μᾶς πόλῆς τὴν

45. Βλ. «Joint International Commission for the Theological Dialogue between the Orthodox Church and the Roman Catholic Church. Tenth Plenary Session. Ravenna, Italy, 8-14 October 2007. Communiqué», στὸ <http://www.ec-patr.org/docdisplay>, σ. 1.

εϋθύνη τὴν ἔχει ἀσφαλῶς ὁ ἐπίσκοπος. Στὸ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο, ὅπου ὑπάρχει μίᾳ ὁμάδα τοπικῶν Ἐκκλησιῶν μὲ τοὺς ἐπισκόπους τους, τὴν εϋθύνη ἔχει ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖο οἱ ἐπίσκοποι αὐτοὶ ὀφείλουν σύμφωνα μὲ τὸν 34ο Ἀποστολικὸ Κανόνα νὰ ἀναγνωρίζουν ὡς «πρῶτο» μεταξὺ τους, καὶ στὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἡ εϋθύνη ἀνατίθεται σ' ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖο «οἱ πρῶτοι» τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν μὲ τοὺς ἐπισκόπους τους ὀφείλουν ἐπίσης νὰ ἀναγνωρίζουν ὡς «πρῶτο» (§ 10).

Συνεχίζοντας ἐν προκειμένῳ τὴν ἐκκλησιολογικὴ προβληματικὴ τῶν κειμένων τοῦ Μονάχου καὶ τοῦ Νέου Βάλαμο μὲ βάση τὴν εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, τονίζει καὶ τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας ὅτι ἡ Ἐκκλησία στὸ τοπικὸ ἐπίπεδο ὑφίσταται σὲ πολλοὺς καὶ διαφορετικούς τόπους καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ φανέρωση τῆς καθολικότητάς της. Ὡς «καθολικὴ» ἡ Ἐκκλησία εἶναι ζωντανὸς ὄργανισμὸς καὶ συνιστᾷ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ καθολικότητα δὲ αὐτὴ ἀποκαλύπτεται στὴν εὐχαριστιακὴ σύναξη τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία εὐρισκόμενη σὲ κοινωνία μὲ τὶς ἄλλες τοπικὲς Ἐκκλησίες ἀποτελεῖ φανέρωση τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ καθολικότητα κάθε τοπικῆς Ἐκκλησίας νοεῖται ὡς διαχρονικὴ κοινωνία μὲ τὴ μίᾳ Ἐκκλησία σὲ κάθε τόπο. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἡ διακοπὴ τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας μεταξὺ δύο ἢ περισσοτέρων τοπικῶν ἐκκλησιῶν συνεπάγεται τὸν τραυματισμὸ ἑνὸς ἀπ' τὰ πῶ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς Ἐκκλησίας ποὺ εἶναι ἡ καθολικότητά της (§ 11). Ἔτσι ἡ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας φανερόνεται πραγματικὰ μόνον στὴν κοινωνία μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας μὲ τὶς ἄλλες τοπικὲς Ἐκκλησίες, ποὺ ὁμολογοῦν βέβαια ὅλες τους τὴν αὐτὴ ἀποστολικὴ πίστη καὶ ἔχουν τὴν αὐτὴ βασικὴ ἐκκλησιαστικὴ δομὴ (§ 22).

Στὸ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο ἐκεῖνο ποὺ προτεθεῖ γιὰ τὴ φανέρωση τῆς ἐνότητας καὶ τῆς καθολικότητάς της Ἐκκλησίας εἶναι ἡ κοινωνία τῆς τοπικῆς μὲ τὶς γειτονικὲς Ἐκκλησίες, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς κοινῆς εϋθύνης ποὺ ἔχουν ὅλες τους στὰ πλαίσια τῆς ἀποστολῆς τους ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας (§ 22). Ὑπεύθυνος ἀσφαλῶς γιὰ τὴν κοινωνία αὐτὴ εἶναι ὁ ἐπίσκοπος τῆς κάθε τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος στὰ πλαίσια τῆς ποιμαντικῆς του μέριμνας καθίσταται θεματοφύλακας τῆς καθολικότητάς της ἴδιας τῆς τοπικῆς τοῦ Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν προαγωγὴ τῆς καθολικῆς κοινωνίας μὲ τὶς ὑπόλοιπες Ἐκκλησίες τῆς ἐπαρχίας του πρέπει νὰ εἶναι ἀδιάπτωτο. Αὐτὸς δὲ εἶναι καὶ ὁ λόγος τῆς σύγκλησης τῶν συνόδων σὲ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο, μὲ στόχο τὴ διασφάλιση τῆς ἐνότητας καὶ τῆς καθολικότητάς της Ἐκκλησίας (§ 26).

Στὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἡ πραγμάτωση τῆς συνοδικότητος γίνεται μέσῳ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἐπειδὴ ἡ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας στὸ ἐπίπεδο αὐτὸ προϋποθέτει καὶ ἐμπεριέχει τὴ θεμελιώδη ἐνότητα ὄλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν μεταξύ τους (§ 32), γι' αὐτὸ, ὅπως ὑπογραμμίζεται, μία τοπικὴ Ἐκκλησία δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀλλοιώσει τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως πὺν διατυπώθηκε ἀπὸ Οἰκουμενικὲς Συνόδους ἢ μὲ μονομερὴ ἀπόφασή της νὰ τροποποιήσει ἓνα θεμελιώδες ζήτημα πὺν σχετίζεται μὲ τὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας (§ 33). Γι' αὐτὸ ἄλλωστε, ὅταν κατὰ τὴν πορεία τῆς ἱστορίας ἀνέκυπταν σοβαρὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἐπηρέαζαν τὴν κοινωνία καὶ διασάλευαν τὴν ἐνότητα μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, εἴτε ἐπρόκειτο γιὰ ζητήματα δογματικὰ εἴτε γιὰ ζητήματα ἐκκλησιαστικῆς τάξης καὶ πειθαρχίας, γίνονταν προσφυγὴ στὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους. Οἱ Σύνοδοι αὐτὲς ἀναγνωρίσθηκαν ὡς οἰκουμενικὲς, ὄχι ἀπλῶς ἐπειδὴ συναθροίζονταν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπίσκοποι ἀπὸ ὄλες τὶς ἐπαρχίες, καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ ἐκεῖνες τῶν πέντε πρεσβυγενῶν πατριαρχειῶν, τῆς Ρώμης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαία ἐκκλησιαστικὴ τάξη, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἐπίσημες δογματικὲς ἀποφάσεις καὶ διατυπώσεις τους γιὰ τὴν κοινὴ πίστη εἶναι δεσμευτικὲς γιὰ ὄλες τὶς Ἐκκλησίες καὶ ὄλους τοὺς πιστοὺς σὲ ὁποιοδήποτε τόπο καὶ χρόνο, προκειμένου νὰ διασφαλισθῆ ἡ ἐνότητα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας (§ 35). Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ κάθε Οἰκουμενικὴ Σύνοδος πὺν γίνεται ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος ἀποτελεῖ κυριολεκτικὰ φανέρωση τῆς κοινωνίας τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ταυτόχρονα διακονεῖ μὲ τὴ λειτουργία της αὐτὴν τὴν κοινωνία (§ 38).

Ὁ λόγος γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὰ τρία ἐπίπεδα δὲν σημαίνει, ὅπως ὑπογραμμίζεται στὸ ἐν λόγω κείμενο, κατάργηση ἢ ἐξαφάνιση τῆς ποικιλομορφίας ἢ τῆς ἰδιαιτερότητας τῶν πιστῶν ἢ τῶν κοινοτήτων μεταξύ τους. Ἐφόσον ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἔργο καὶ χαρισματικὴ δωρεὰ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, ὄχι μόνον δὲν περιπίπτει σὲ μία ἰσοπεδωτικὴ ὁμοιομορφία, ἀλλὰ διαφυλάσσει καὶ τρόπον τινὰ ἐνισχύει τὴν ποικιλομορφία καὶ τὴν ἰδιαιτερότητα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας (§ 31). Τὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ κειμένου τῆς Ραβέννας ἀποτελοῦσε βασικὴ προϋπόθεση στὴν ἀρχαία καὶ ἀδιαίρετη Ἐκκλησία, προκειμένου, παρὰ τὴν ὑπάρχουσα μορφολογικὴ ἰδιαιτερότητα τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, νὰ διαφυλάσσεται κατὰ τὸ δυνατόν ἀπαρασάλευτὴ ἡ ἐνότητα καὶ ἡ καθολικότητά της.

Συμπέρασμα

Ύστερα από όσα είπαμε, έγινε, πιστεύουμε, σαφές ότι η ένότητα και η καθολικότητα της Έκκλησίας, όπως αναπτύσσεται στα τέσσερα προαναφερθέντα κείμενα του Θεολογικού Διαλόγου μεταξύ της Όρθοδόξου και της Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας, κατανοούνται και εκφράζονται κυρίως σε συνάρτηση με το κατ' ἐξοχήν μυστήριο της Έκκλησίας, τη Θ. Εὐχαριστία, και δὲν μπορούν νὰ νοηθοῦν ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτό. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ οἱ δύο Ἐκκλησίες, ἀνακαλύπτοντας τὴ σημασία τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας ποὺ ἦταν διάχυτη στὴ θεολογία καὶ τὴ συνείδηση τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, ἔθεσαν τὶς σταθερὲς καὶ ἀδιαμφισβήτητες βάσεις γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν μεταξύ τους διαφορῶν καὶ προβλημάτων στὰ πλαίσια τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μὲ ἐλπιδοφόρες γιὰ τὸ ἄμεσο μέλλον προοπτικὲς.

Εἶναι βέβαια γεγονὸς ὅτι ἡ ἀξιοποίηση τῶν ἐκκλησιολογικῶν δεδομένων τῶν προαναφερθέντων τριῶν πρώτων θεολογικῶν κειμένων ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο κείμενο τοῦ Balmand (1993) δὲν ὑπῆρξε ἡ ἀναμενόμενη, προκειμένου νὰ ἀντιμετωπισθοῦν τὰ προβλήματα ποὺ ἀνεφύησαν μεταξύ Ὁρθόδοξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν στὶς χώρες τοῦ πρώην ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἀκανθῶδους ζητήματος τῆς Οὐνίας. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ δημιουργήθηκαν ἀρνητικὲς καταστάσεις ποὺ φόρτισαν τὴν πορεία τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ Διάλογος νὰ καταλήξει σὲ ναυάγιο στὴ Βαλτιμόρη (2000)⁴⁶ καὶ νὰ ὀδηγηθεῖ, ὡς γνωστὸν, σὲ ἀποτελμάτωση ἐπὶ μία ἐξαιτία. Ὡστόσο ἡ ἐπανάραξή του τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 2006 στὸ Βελιγράδι μέσα σὲ καινούργιες ἱστορικὲς συγκυρίες καὶ ἡ συνέχισή του τὸν περασμένο Ὀκτώβριο στὴ Ραβέννα δημιουργεῖ βάσιμες ἐλπίδες γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῶν προβλημάτων μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν στὰ πλαίσια τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ εἶναι, νομίζουμε, πολὺ σημαντικό γιὰ τὴν πορεία τοῦ Διαλόγου ὅτι καὶ τὸ ἐπόμενο θέμα, ποὺ θὰ συζητηθεῖ κατὰ τὴ συνάντηση τοῦ 2009 καὶ ἀναφέρεται σὸ «ρόλο τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης στὰ πλαίσια τῆς κοινωνίας τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν πρώτη χιλιετία», θὰ ἐξετασθεῖ μέσα στὰ ἴδια πλαίσια τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας.

46. Βλ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ.Δ., «Ἀξιολόγηση καὶ προοπτικὲς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθόδοξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου», ὅπ. παρ., σ. 101 κ.έ. τοῦ ἴδιου, Ὁρθόδοξο δόγμα καὶ θεολογικὸς προβληματισμός. Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Γ', Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 331 κ.έ.